

Svæðisskráning fornleifa í Eyjafirði

FRAMVINDUSKÝRSLA I.

Adolf Friðrikson & Orri Vésteinsson

FS012-95051
FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS
1995

Inngangur

Með nýjum þjóðminjalögum frá 1990 varð fornleifaskráning að lagaskyldu. Þá voru ekki til neinar hefðir um hvernig haga ætti fornleifaskráningu, eða samræmd og viðtekin aðferðafræði. Fyrir þann tíma hafði lítið verið skráð og allur gangur á hvaða gögnum var safnað og hvar og hvernig þau voru geymd. Þá var einnig undir hælinn lagt hvort tekið var tillit til skipulagsgerðar eða annara þarfa sveitarfélaga eða framkvæmdaaðila. Fornleifastofnun Íslands hefur nú, í samvinnu við Minjasafnið á Akureyri, um nokkurra ára bil unnið að þróun aðferða í fornleifaskráningu og hefur verið lögð áhersla á að gera skráninguna ódýrari en jafnframt markvissari. Markmiðið er að niðurstöður fornleifa-skráningar komi að raunverulegum notum á margvíslegum sviðum, s.s. við fræðistörf, áætlanir um landnotkun, skipulag ferðamennsku og fyrirhugaðar framkvæmdir.

Fornleifaskráningu er skipt í þrjú stig og er þar fylgt hinum þremur stigum skipulagsgerðar. Svæðisskráning felst í öflun heimilda um fornleifar á viðkomandi svæði og söfnun margvíslegra gagna sem gefið geta vísbendingar um menningarminjar. Markmið svæðisskráningar er að gefa heildaryfirlit um ástand og eðli menningarminja á skráningarsvæðinu, finna og skilgreina svæði og staði sem eru sérstaklega athyglisverðir eða í sérstakri hættu. Svæðisskráning er auk þess beinn undirbúningur undir aðal-skráningu fornleifa. Aðalskráning feslt í vettvangsvinnu og miðar að því að staðsetja og kortleggja einstaka minjastaði og lýsa þeim á skipulegan hátt. Deiliskráning er síðan nákvæmari úttekt á litlu svæði og er unnin samhliða átlanagerð um endanlega ráðstöfun jarðnæðis.

Um svæðisskráningu

Við hefðbundna fornleifaskráningu hefur fyrst og fremst verið leitast við að finna og staðsetja einstakar rústir og hefur að jafnaði ekki verið reynt að skoða aðrar heimildir en fornleifarnar sjálfar. Með svo þröngri nálgun fengust engar upplýsingar um fornleifar sem ekki sjást á yfirborði, en ætla má að þorri menningarminja sé hulinn sjónum, né var skilningur á hlutverki þeirra og mikilvægi aukinn að ráði þar sem upplýsingum sem varpað gætu ljósi á menningarsögulegt samhengi minjanna var ekki safnað.

Til að ráða bót á þessu hefur heimildasöfnun verið skilgreind sem sérstakt verkefni innan fornleifaskráningar. Með skipulegri gagnaöflun verður mun auðveldara en ella að áætla staðsetningu menningarminja, gildi þeirra og

menningarsögulegt samhengi, en slík þekking er mikilvæg bæði frá vísindalegu sjónarmiði og nauðsynleg ef forðast á röskun minja við framkvæmdir. Aðferðirnar felast annarsvegar í leit að beinum heimildum um staðsetningu einstakra menningarminja, einkum með stuðningi gamalla túnakorta og örnefnaskráa. Hinsvegar eru óbeinar vísbendingar um byggð og búsetu grand-skoðaðar, en með því að fá yfirlit um hvar byggð hefur verið, eða hefði getað verið, má fá allgóða hugmynd um umfang og eðli menningarminja sem þeirri byggð hafa fylgt, jafnvel þó þeirra sjái ekki stað lengur.

Svæðisskráning fornleifa hefst á könnun á sögu byggðar á skráningarsvæðinu, takmörk jarða eru skilgreind og gert yfirlitskort um staði þar sem vitað er að búið hafi verið. Helstu heimildir eru sölubréf og jarðabækur frá ýmsum tímum auk landamerkja-lýsinga. Þá er farið skipulaga yfir vísbendingar um menningarminjar á hverri jörð, þ.e. túnakort og örnefnaskrár. Að því loknu er leitað í beinum heimildum um fornleifar, þ.e. eiginlegum fornleifaskýrslum og ýmiskonar lýsingum í ferðabókum og héraðssöguritum.

Að gagnaöflun lokinni liggur fyrir skrá um þekktar minjar á skráningarsvæðinu og er á grundvelli hennar gert gróft minjakort. Gefin er heildarlýsing á menningarminjum svæðisins og dregin fram sérkenni þess. Svæði og staðir sem athyglisverðir teljast eru skilgreindir og merktir á kort. Þá eru gerðar tillögur um rannsóknir, hagnýtingu og kynningu minja á svæðinu. Á grundvelli þeirra upplýsinga sem safnað er, er einnig lagt mat á ástand minjastaða og skilgreindar þær hættur sem þeir kunna að vera í og síðan gerðar tillögur um úrbætur.

Svæðisskráning fornleifa í Eyjafirði

Svæðisskráning fornleifa í Eyjafirði er unnin af Fornleifastofnun Íslands í samvinnu við Minjasafnið á Akureyri. Verkið er unnið af Adolf Friðrikssyni og Orra Vésteinssyni. Undirbúningur að verkinu hófst í júlí 1995 og hefur nú verið safnað saman örnefnaskrá, túnakortum og lendamerkjalýsingum fyrir allar jarðir í Eyjafirði og stendur vinnsla þessara gagna yfir. Búið er að skipta svæðinu í jarðir og skilgreina takmörk þeirra. Áætlað er að úrvinnslu heimlda verði lokið í janúar 1995 og að lokaskýrslu verði skilað í júní 1996.